CAMERA KALAUREIA

AN ARCHAEOLOGICAL PHOTO-ETHNOGRAPHY

ΜΙΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΦΩΤΟ-ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΑ

YANNIS HAMILAKIS & FOTIS IFANTIDIS | *ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΜΗΛΑΚΗΣ & ΦΩΤΗΣ ΥΦΑΝΤΙΔΗΣ*

ARCHAEOPRESS ARCHAEOLOGY

Camera Kalaureia: An archaeological photo-ethnography | *Μια αρχαιολογική φωτο-εθνογραφία*
Yannis Hamilakis & Fotis Ifantidis | *Γιάννης Χαμηλάκης & Φώτης Υφαντίδης*
2016 Archaeopress Publishing Limited | www.archaeopress.com
ISBN 9781784914141

© Yannis Hamilakis & Fotis Ifantidis 2016

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License

Texts font | *Γραμματοσειρά κειμένων:* BPtypewrite [backpacker.gr]
Title font | *Γραμματοσειρά τίτλων:* **ARCHIVE** [FontFabric / greek alphabet | ελληνικό αλφάβητο: backpacker.gr]

CAMERA KALAUREIA

AN ARCHAEOLOGICAL PHOTO-ETHNOGRAPHY

ΜΙΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΦΩΤΟ-ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΑ

YANNIS HAMILAKIS & FOTIS IFANTIDIS | *ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΜΗΛΑΚΗΣ & ΦΩΤΗΣ ΥΦΑΝΤΙΔΗΣ*

THIS BOOK IS ACCOMPANIED BY AN INTERACTIVE PHOTO BLOG, CONTAINING MORE PHOTOGRAPHIC MATERIAL NOT INCLUDED HERE. PLEASE VISIT AND LEAVE YOUR COMMENTS

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΣΥΝΟΔΕΥΕΤΑΙ ΑΠΟ ΕΝΑ ΔΙΑΔΡΑΣΤΙΚΟ ΦΩΤΟ-ΙΣΤΟΛΟΓΙΟ, ΠΟΥ ΠΕΡΙΕΧΕΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΠΟΥ ΔΕΝ ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΕΤΑΙ ΕΔΩ. ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ ΚΑΙ ΑΦΗΣΤΕ ΤΑ ΣΧΟΛΙΑ ΣΑΣ

www.kalaureiainthepresent.org

WHAT IS A PHOTOGRAPH? | *ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ;*

ITINERARIES | *ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ*

BOUNDARIES | *ΟΡΙΑ*

TRACES | *ΙΧΝΗ*

PRODUCERS | *ΠΑΡΑΓΩΓΟΙ*

RE-COLLECTIONS | *ΑΝΑ-ΚΛΗΣΕΙΣ*

ENCOUNTERS | *ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ*

OVERWRITINGS | *ΕΠΙ-ΓΡΑΦΕΣ*

DISPERSALS | *ΔΙΑΣΚΟΡΠΙΣΜΟΙ*

BIBLIOGRAPHY | *ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ*

What is a photograph? What are photographs for? What does it mean to photograph a person, a thing, a landscape, an event? Theoreticians and philosophers have grappled with these questions since the very beginning of the invention of the medium, if not before. All answers are situated and contextual, and our own answers to these questions are not exceptions. Rather than providing a lengthy and elaborate response in the shape of an academic essay, we would prefer to answer these questions through our work, through this photo-essay.

Elsewhere, we suggested that photographs are not representations, nor indexical entities that reference past events and realities, but rather "material and mnemonic traces of the things, events, instances, and sensorial occasions experienced. They are traces, not in the sense of an imprint but in the sense of a material remnant, of a relic. It is as if the technological apparatus of photography had managed to extract a material fragment from the 'flesh' of a world, and preserve it for posterity".[1] Archaeologists are familiar with traces of different kind, and can thus easily accept photographs as material things, rather than as representations. Moreover, given that that many of us now in archaeology define our craft as cultural production in the present and as mnemonic re-collection involving materiality and temporality, it is perhaps inevitable that we consider the production of photographic things as another outcome of our own cultural production, especially when such photographic things involve material traces from various times.

1 Carabott, Hamilakis & Papargyriou 2015, 10.

Τι είναι η φωτογραφία; Σε τι χρησιμεύουν οι φωτογραφίες; Και τι σημαίνει να φωτογραφίζει κανείς ένα πρόσωπο, ένα πράγμα, ένα τοπίο ή ένα γεγονός; Θεωρητικοί και φιλόσοφοι αναμετρώνται μ' αυτά τα ερωτήματα από την πρώτη στιγμή της εφεύρεσης της φωτογραφίας, αν όχι πριν απ' αυτή. Αναμφίβολα, οι όποιες απαντήσεις εξαρτώνται από το συγκεκριμμένο πλαίσιο, και οι δικές μας απαντήσεις σ'αυτά τα ερωτήματα δεν θα μπορούσαν να αποτελέσουν εξαίρεση. Αντί να δώσουμε λοιπόν εδώ μια μακροσκελή και περίπλοκη απάντηση με τη μορφή μια ακαδημαϊκής πραγματείας, προτιμούμε να απαντήσουμε μ'αυτή τη δουλειά μας, μ'αυτό εδώ το φωτογραφικό δοκίμιο.

Σε μια άλλη δημοσίευση, ισχυριστήκαμε πως οι φωτογραφίες δεν είναι αναπαραστάσεις, ούτε δεικτικές οντότητες που παραπέμπουν σε παρελθοντικά γεγονότα και καταστάσεις, αλλά μάλλον «υλικά και μνημονικά ίχνη των βιωμένων πραγμάτων, γεγονότων, περιστάσεων, και αισθητηριακών στιγμών. Είναι ίχνη, όχι με την έννοια του αποτυπώματος αλλά με την έννοια του υλικού καταλοίπου, του λειψάνου. Είναι σαν ο τεχνολογικός μηχανισμός της φωτογραφίας να έχει καταφέρει να αποσπάσει ένα υλικό θραύσμα από την "σάρκα" του κόσμου, και να το διατηρήσει για το μέλλον».[1] Οι αρχαιολόγοι είναι εξοικοιωμένοι με ίχνη κάθε λογής και μπορούν επομένως εύκολα να αποδεχτούν τις φωτογραφίες ως υλικά πράγματα, και όχι ως αναπαραστάσεις. Επιπλέον, καθώς όλο και περισσότεροι αρχαιολόγοι ορίζουν πλέον την τέχνη μας ως πολιτισμική παραγωγή του σήμερα και ως μνημονική ανάκληση που αφορά την υλικότητα και την χρονικότητα, είναι μάλλον αναπόφευκτο να θεωρήσουμε την παραγωγή φωτογραφικών αντικειμένων ως ένα ακόμα αποτέλεσμα της πολιτισμικής μας παραγωγής, ιδιαίτερα όταν αυτές οι φωτογραφίες αφορούν υλικά ίχνη διαφόρων εποχών.

1 Carabott, Hamilakis & Papargyriou 2015, 10.

This book is one of the several concrete outcomes of the project "Kalaureia in the Present", which was initiated in 2007. It is directed by one us (Y.H.), and is linked to the Kalaureia Research Programme, carried out by the Swedish Institute at Athens[2]. The broader programme revolves around the excavation of the Sanctuary of Poseidon in Kalaureia, in the Saronic Gulf in Greece[3]. Kalaureia was the ancient name of the largest of the two islands that we collectively call "Poros" today. Within this programme, "Kalaureia in the Present" is a long-term, archaeological ethnography project, investigating perceptions, ideas, and practices around the remnants of the Sanctuary, antiquities, and material culture more broadly, by the people who live in Poros and in the surrounding communities, by tourists, and by other groups and people who have taken an active interest on the site and its environs. It is also an opportunity for archaeologists, anthropologists, and others to reflect on alternative conceptions of material heritage by various groups and people, and to produce shared spaces of interaction and dialogue.

One of the practices we employed in this endeavour was photo-ethnography: we decided to engage seriously with photography, not as a documentary process but as another cultural field, another ground of contact, communication and exchange, with important ethnographic, sensorial, and ontological implications. One of us was the main photographer (F.I.) who worked as a full member of our archaeological ethnographic team, which also included Aris Anagnostopoulos. The photographer participated in many of our ethnographic acts and was actively present in our dialogues over the years. We have presented the rationale of this photo-ethnographic field elsewhere[4], but suffice to say here that photography prompted a range of practices and events: it led to a series of ethnographic encounters and conversations; it encouraged discussions on the role, the ethics and the consequences of photographing; it directed sensorial attention to overlooked things, artefacts, and encounters; it forged bonds and affective connections with ethnographic interlocutors; and it acted as an ethnographic-artistic installation which encouraged further interaction and ethnographic work.

It is customary to focus attention on the final outcome of the photographic act, the photograph itself; yet it is easy to forget that it is the whole *photographic field*, initiated with the intention to photograph and the presence of the photographic apparatus, which is of importance[5]. It is the affective connections and relationships which are created in this field that are of essence, and not purely the photographic afterimage, which may or may not be produced at the end. In that vein, and as part of our photo-ethnographic project, we staged a series of performative acts: we introduced archival photography into our ethnographic encounters and elicited responses; we took some particularly provocative photographs commenting on the interface between archaeology and its publics, and made them the subject of debate amongst the archaeological team; we organized two photographic exhibitions in the towns of Poros and Galatas (on the opposite coast), and recorded the ethnographic responses; we invited our excavation workers to be photographed in various poses of their choosing, and then we asked them to select the photographic shot

2 The first volume of the "Kalaureia in the Present" project was the edited collection "Archaeological Ethnographies" (Hamilakis & Anagnostopoulos 2009), whereas the final one is provisionally entitled "Nothing but Stones: An Archaeological Ethnography on a Greek Island" (Hamilakis & Anagnostopoulos, in prep.). For other publications, see Hamilakis (2011), and Hamilakis & Anagnostopoulos (2008).

3 See www.kalaureia.org; also Penttinen (2014), with bibliography.

4 Hamilakis, Anagnostopoulos & Ifantidis 2009.

5 Cf. Azoulay, 2012 | Πρβλ. Azoulay 2012.

Αυτό το βιβλίο είναι ένα από τα απτά αποτελέσματα του προγράμματος «Η Καλαυρεία στο Παρόν», που άρχισε το 2007, διευθύνεται από έναν απ' τους δυο μας (Γ.Χ.), και συνδέεται με το «Ερευνητικό Πρόγραμμα της Καλαυρείας», που πραγματοποιείται από το Σουηδικό Ινστιτούτο της Αθήνας[2]. Το ευρύτερο Πρόγραμμα εστιάζεται στην ανασκαφή του Ιερού του Ποσειδώνα στην Καλαυρεία, στο Σαρωνικό[3]. Καλαυρεία είναι το αρχαίο όνομα του μεγαλύτερου απ' τα δύο νησιά που σήμερα αποτελούν τον Πόρο. Στα πλαίσια αυτού του ευρύτερου Προγράμματος, το «Καλαυρεία στο Παρόν» είναι ένα μακροπρόθεσμο πρόγραμμα αρχαιολογικής εθνογραφίας που διερευνά τις προσλήψεις, τις ιδέες, τις αντιλήψεις και τις πρακτικές που αφορούν τα κατάλοιπα του Ιερού, τις αρχαιότητες και εν γένη τον υλικό πολιτισμό, ανάμεσα στους ανθρώπους που ζουν στον Πόρο και τις γύρω κοινότητες, στους τουρίστες, και στις ομάδες και τα άτομα που εκδηλώνουν ενεργό ενδιαφέρον για τον αρχαιολογικό χώρο και το περιβάλλον του. Είναι επίσης μια ευκαιρία για αρχαιολόγους, ανθρωπολόγους, και άλλους/ες να αναστοχαστούν πάνω στις εναλλακτικές προσλήψεις της υλικής πολιτισμικής κληρονομιάς, και να δημιουργήσουν κοινούς, διαδραστικούς χώρους διαλόγου.

Μια από τις πρακτικές που χρησιμοποιήσαμε σ'αυτή μας την προσπάθεια ήταν η φωτο-εθνογραφία. Αποφασίσαμε δηλαδή να ασχοληθούμε σοβαρά με τη φωτογραφία όχι ως διαδικασία τεκμηρίωσης αλλά ως ένα ακόμα πολιτισμικό πεδίο, ως έδαφος επαφής, επικοινωνίας και ανταλλαγής, πεδίο που ενέχει σημαντικές εθνογραφικές, αισθητηριακές, και οντολογικές συνέπειες. 'Ενας από μας (Φ.Υ.) ήταν ο βασικός φωτογράφος, που όμως δεν δούλεψε κατά μόνας αλλά ως πλήρες μέλος της ομάδας αρχαιολογικής εθνογραφίας, που περιλάμβανε επίσης, εκτός από εμάς, και τον Άρη Αναγνωστόπουλο. Ο φωτογράφος συμμετείχε σε πολλές από τις εθνογραφικές πράξεις, και ήταν ενεργά παρών στις συζητήσεις μας όλ' αυτά τα χρόνια. Το σκεπτικό αυτού του φωτο-εθνογραφικού πεδίου έχει παρουσιαστεί αλλού[4]. Εδώ, αρκεί να αναφέρουμε πως η φωτογραφία οδήγησε σε μια σειρά από συμβάντα και ενεργοποίησε ποικίλες πρακτικές: Απέφερε εθνογραφικές συναντήσεις και συζητήσεις, ενθάρρυνε το διάλογο για το ρόλο, τις συνέπειες και την ηθική διάσταση της φωτογράφισης, εστίασε την αισθητηριακή προσοχή σε πράγματα, τέχνεργα, και γεγονότα παραγνωρισμένα, δημιούργησε δεσμούς και συν-κινητικές σχέσεις με εθνογραφικούς συζητητές. Τέλος, λειτούργησε και ως εθνογραφική-καλλιτεχνική εγκατάσταση η οποία συνέβαλε σε περαιτέρω επαφές και εθνογραφικές δράσεις.

Είναι σύνηθες να εστιάζουμε την προσοχή μας στο τελικό αποτέλεσμα της φωτογραφικής πράξης, τη φωτογραφία. 'Ετσι, είναι εύκολο να ξεχάσουμε πως το πλέον σημαντικό είναι το όλο *φωτογραφικό πεδίο*, το οποίο εγκαινιάζεται με την πρόθεση για φωτογράφηση και την παρουσία των φωτογραφικών μηχανημάτων και αντικειμένων[5]. Το ουσιαστικό εδώ είναι οι συν-κινητικοί δεσμοί και σχέσεις οι οποίες δημιούργουνται σ'αυτό το πεδίο, και όχι απλά το φωτογραφικό μετείκασμα, το οποίο, εν τέλει, μπορεί και να μην παραχθεί. Μ'αυτό το πνεύμα, και στα πλαίσια του φωτο-εθνογραφικού μας προγράμματος, προχωρήσαμε σε μια σειρά από επιτελεστικές πράξεις: Εισάγαγαμε αρχειακές φωτογραφίες στις εθνογραφικές μας συναντήσεις, ελπίζοντας στις αντιδράσεις των συνομιλητών μας. Τραβήξαμε κάποιες ιδιαίτερα προκλητικές φωτογραφίες, σχολιάζοντας έτσι την σχέση

2 Την πρώτη δημοσίευση του προγράμματος «Η Καλαυρεία στο Παρόν» αποτέλεσε ο συλλογικός τόμος "Archaeological Ethnographies" (Hamilakis and Anagnostopoulos 2009), ενώ η τελική δημοσίευση έχει τον προσωρινό τίτλο "Nothing but Stones: An Archaeological Ethnography on a Greek Island" (Hamilakis & Anagnostopoulos, υπό προετοιμασία). Βλ. επίσης Hamilakis (2011) και Hamilakis & Anagnostopoulos (2008).

3 Βλ. www.kalaureia.org και επίσης Penttinen (2014), όπου και πλήρης βιβλιογραφία.

4 Hamilakis, Anagnostopoulos & Ifantidis 2009.

5 Πρβλ. Azoulay 2012.

which *they* wanted to be disseminated; and we set up an ethnographic photo-blog to circulate some of our photographic production and solicit comment (www.kalaureiainthepresent.org). This photo-blog, which remains active, will provide the opportunity for readers to see many other images not included in this book, but also react to these and other images by leaving their own comments and thoughts. As such, this is a living, and constantly changing publication.

This book is a culmination of all these photographic interventions, and has incorporated the experience and the insights gained in the process. While it is a comment on the on-going scholarly discussion on the links between the photographic and the archaeological as two collateral apparatuses of modernity[6], it is also an autonomous material artefact which invites multi-sensorial attention and elicits bodily and affective responses by a wide readership: the people who were linked with the Kalaureia Project, the people from Poros and from the surrounding communities who may recognize themselves in or find some connection with it, the tourists who have been on the island or are planning to visit it, the various publics who wish to discover the multiple lives of an archaeological locality. Moreover, as the readers will realise, the arrangement of this photo-book enacts a visit to the town of Poros and to the site of Kalaureia. As such, it can accompany real visits and inspire and elicit further, and perhaps very different reactions to the ones evoked here. Photographic albums were one of the main media through which 19th and early 20th century commercial archaeological photography was circulated[7], often monumentalizing a site or erasing photographically traces of contemporary life and remnants from undesired eras, beyond the "golden age"[8]. This book employs the medium of the album to counter such effects, maintaining, however, the affective and sensorial impact generated by the evocation and elicitation of kinaesthesia, the sensorial experience of the moving body[9].

Given the multiplicity and heterogeneity of the actors involved in the photographic field, and the sensorial and affective import of the photographic act, it is worth treating the photographic apparatus or better the photographic moment as a *sensorial assemblage*[10]: a heterogeneous and contingent co-presence of various sentient and non-sentient beings, from the camera and the photographer to the affective impulse to materialize and memorialize a moment, and to extract part of the flesh of the world, preserving it thus for posterity. This book is the cumulative outcome of countless sensorial assemblages that came into being on the site of Kalaureia and in the town of Poros, from 2007 to the present. It materializes the memories of its authors, and at the same time it disperses and de-territorialises the material memories of a site, its *flesh* and its traces, into many other locales, providing opportunities for many other sensorial assemblages to come into being. As all photographic things, all material things in general, it enacts time as multi-temporality, as co-existence, a co-existence which becomes possible due to the durational qualities of matter[11]. The 'here and now' of these photographs exists side by side with the countless "there and then", the myriad temporal moments, from the geological past of our archaeological site to the present. As with

6 Cf. for some examples, Bohrer 2011; Hamilakis 2001; Hamilakis et al. 2009; Shanks & Svabo 2013; Shepherd 2015. And for some creative interventions, Hamilakis & Ifantidis 2013; Hamilakis et al. 2009; Ifantidis 2013.
7 See Hamilakis 2001, Lyons et al. 2005, papers in Carabott, Hamilakis & Papargyriou (eds) 2015.
8 Cf. Hamilakis 2007.
9 Cf. Hamilakis 2013.
10 Hamilakis 2013, Shanks & Svabo 2013.
11 Bergson 1990.

της αρχαιολογίας με το ποικίλο κοινό της, και τις καταστήσαμε αντικείμενο ζωηρής συζήτησης μέσα στην αρχαιολογική ομάδα. Οργανώσαμε δύο φωτογραφικές εκθέσεις, στον Πόρο και στον Γαλατά (στην απέναντι ακτή), και καταγράψαμε τις αντιδράσεις. Καλέσαμε τους εργάτες και τις εργάτριες της ανασκαφής να φωτογραφηθούν σε πόζες της δικής τους επιλογής, και τους ζητήσαμε να επιλέξουν αυτοί τη φωτογραφία που θα ήθελαν να κρατήσουμε, και να διακινήσουμε παραπέρα. Και τέλος, δημιουργήσαμε ένα φωτο-εθνογραφικό ιστολόγιο για να κυκλοφορήσουμε κάποια από την φωτογραφική μας παραγωγή, εισπράττοντας έτσι και feedback (www.kalaureiainthepresent.org). Το ιστολόγιο αυτό, το οποίο παραμένει ενεργό, δίνει την ευκαιρία στους αναγνώστες/αναγνώστριες να δουν φωτογραφίες που δεν περιλαμβάνονται σ'αυτό το βιβλίο, αλλά και ν'αφήσουν τα σχόλια και τις παρατηρήσεις τους. Έτσι, το ανά χείρας βιβλίο καθίσταται μια ζωντανή και αενάως μεταβαλλόμενη δημοσίευση.

Το βιβλίο αυτό αποτελεί το αποκορύφωμα όλων αυτών των φωτογραφικών παρεμβάσεων, και έχει ενσωματώσει την εμπειρία που αποκομίσαμε στην πορεία. Είναι από τη μια ένα σχόλιο για τις εν εξελίξει συζητήσεις γύρω απ' τη σχέση αρχαιολογίας και φωτογραφίας ως δυο παράπλευρων μηχανισμών της νεωτερικότητας[6], και από την άλλη συνιστά ένα αυτόνομο υλικό αντικείμενο που προσελκύει την πολυ-αισθητηριακή προσοχή και προσκαλεί σε ενσώματες, συν-κινητικές αντι-δράσεις. Η πρόσκληση αυτή απευθύνεται σ'ένα ευρύ ακροατήριο, και όχι μόνο τους ειδικούς: τους ανθρώπους που σχετίζονται με το Πρόγραμμα της Καλαυρείας, τους ανθρώπους απ' τον Πόρο και τις γύρω κοινότητες που ίσως αναγνωρίσουν τους εαυτούς τους στο βιβλίο αυτό ή έστω καταφέρουν να συνδεθούν μαζί του, τους τουρίστες που έχουν επισκεφθεί το νησί ή σχεδιάζουν να το επισκεφθούν, το ποικίλο κοινό που επιθυμεί να ανακαλύψει τις πολλαπλές ζωές μιας αρχαιολογικής τοποθεσίας. Επιπλέον, όπως θα διαπιστώσουν οι αναγνώστες, το φωτογραφικό αυτό δοκίμιο προσκαλεί σε μια περιήγηση στην πόλη του Πόρου και στο χώρο της Καλαυρείας. Έτσι, μπορεί να συνοδεύσει πραγματικές επισκέψεις, και να εμπνεύσει περαιτέρω αντιδράσεις, ίσως και διαφορετικές απ'αυτές που καταγράφονται εδώ. Κατά τον 19ο και τον πρώιμο 20ο αιώνα, τα φωτογραφικά λευκώματα ήταν ένα από τα κύρια μέσα διακίνησης της εμπορικής αρχαιολογικής φωτογραφίας[7], συχνά μνημειοποιώντας ένα αρχαιολογικό χώρο ή απαλείφοντας φωτογραφικά τα ίχνη της σύγχρονης ζωής και τα κατάλοιπα των ανεπιθύμητων εποχών, πέρα απ' τους «χρυσούς αιώνες»[8]. Το βιβλίο αυτό χρησιμοποιεί το μέσο του φωτογραφικού λευκώματος για να αντιπαραταχθεί σ' αυτά τα φαινόμενα και τις συνέπειές τους, διατηρώντας παράλληλα την συν-κινητικότητα και την αισθητηριακότητα που ενεργοποιούνται από την επίκληση (μέσω της περιήγησης) της κιναισθησίας, δηλαδή της αισθητηριακής εμπειρίας του κινούμενου σώματος[9].

Δεδομένης της πληθώρας των κοινωνικών δρώντων που εμπλέκονται στο φωτογραφικό πεδίο, αλλά και της ετερογένειάς τους, αξίζει να αντιμετωπίσουμε τον φωτογραφικό μηχανισμό ή καλύτερα τη φωτογραφική στιγμή ως ένα *αισθητηριακό συνάθροισμα*[10]: μια προσωρινή και ετερογενής συμ-παρουσία ποικίλων έμβιων και μη έμβιων όντων, από την φωτογραφική μηχανή και το φωτογράφο μέχρι την συν-κινητική ανάγκη να υλο-ποιηθεί και να απο-μνημονευθεί μια συγκεκριμένη στιγμή, και να αποχωριστεί ένα τμήμα της σάρκας του κόσμου το

6 Πρβλ. για ορισμένα παραδείγματα, Bohrer, 2011, Hamilakis 2001, Hamilakis et al. 2009, Shanks & Svabo 2013, Shepherd 2015. Βλ. επίσης ορισμένες δημιουργικές παρεμβάσεις, Hamilakis & Ifantidis 2013, Hamilakis et al. 2009, Ifantidis 2013.
7 Βλ. Hamilakis 2001, Lyons et al. 2005, καθώς και τα κείμενα στο Carabott, Hamilakis & Papargyriou (eds) 2015.
8 Πρβλ. Hamilakis 2007.
9 Πρβλ. Hamilakis 2013.
10 Hamilakis 2013, Shanks & Svabo 2013.

archaeology, and with photography, this photo-book chooses to recall mnemonically selective temporal moments, to ignite some sparks of affectivity, which may or may not become real fire. At the very least, we hope that this book will fulfil the ontological role and mission of photography to cause a *disturbance*[12], to be truthful as *presence*, not as appearance, nor as representation[13].

Enjoy the journey!

Acknowledgements

We are grateful to the directors of the Kalaureia Research Programme, Arto Penttinen and the late Berit Wells for the kind invitation to work on the site, and for their continuing support. Thanks must also go to all our colleagues in the Programme, workmen, workwomen, guards, archaeologists and other specialists, for embracing our ethnographic and photo-ethnographic work and for their understanding and forbearance. Amongst them, Aris Anagnostopoulos deserves special thanks. We are also grateful to Eleni Papargyriou and Paul Rainbird for their close reading of this book and their useful feedback. The people of Poros deserve our gratitude for their warm welcome and their co-operation over the years. We hope that they will recognize here our deep love for the island and its people. The "Kalaureia in the Present" Project was funded by the Riksbankens Jubileumsfond of Sweden, whereas the work of Fotis Ifantidis was also supported by the British Academy Small Research Grants, through funding awarded to Yannis Hamilakis.

12 Barthes 1981, 12.
13 Batchen 1997, 193.

οποίο θα διατηρηθεί στο μέλλον. Αυτό το βιβλίο είναι το συσσωρευτικό αποτέλεσμα αμέτρητων αισθητηριακών συναθροισμάτων που έλαβαν χώρα στην αρχαιολογική θέση της Καλαυρείας και στην πόλη του Πόρου, από το 2007 μέχρι σήμερα. Υλο-ποιεί τις μνήμες των συγγραφέων του, και παράλληλα απο-εδαφικοποιεί τις υλικές μνήμες ενός αρχαιολογικού χώρου, τη σάρκα και τα ίχνη του, διασπέρνοντας τα σε πολλές άλλες τοποθεσίες, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα σε πολλά άλλα αισθητηριακά συναθροίσματα να λάβουν χώρα. Όπως και όλα τα φωτογραφικά αντικείμενα, όλα τα υλικά πράγματα εν γένει, ενεργοποιεί το χρόνο ως πολυ-χρονικότητα, ώς συν-ύπαρξη, μια συν-ύπαρξη που καθίσταται δυνατή εξαιτίας των ικανότητας της ύλης να διαρκεί[11]. Το «εδώ και τώρα» των φωτογραφιών αυτών ενυπάρχει δίπλα στα άπειρα «εκεί και τότε», δηλαδή τις αμέτρητες χρονικές στιγμές, από το γεωλογικό παρελθόν του αρχαιολογικού μας χώρου μέχρι σήμερα. Όπως και με την αρχαιολογία, αλλά και τη φωτογραφία εν γένει, το βιβλίο αυτό επιλέγει να ανακαλέσει μνημονικά, συγκεκριμένες χρονικές στιγμές, να προκαλέσει κάποιες σπίθες συν-κινητικότητας, που ίσως και να γίνουν φωτιά, ίσως και όχι. Ελπίζουμε πως τουλάχιστον το βιβλίο αυτό θα επιτελέσει τον οντολογικό του ρόλο και αποστολή, να προκαλέσει δηλαδή «*αναταραχή*»[12], να αποδειχθεί αληθινό ως *παρουσία* και όχι ως *εμφάνιση*, ούτε ως αναπαράσταση[13].

Καλή περιήγηση!

Ευχαριστίες

Είμαστε ευγνώμονες στο Προγράμμα της Καλαυρείας για την συνεχιζόμενη υποστήριξη, και στους διευθυντές του, τον Arto Penttinen και την Berit Wells (η οποία, δυστυχώς, δεν είναι πια μαζί μας), για την ευγενική πρόσκληση συνεργασίας. Ευχαριστούμε επίσης όλους τους συναδέλφους του προγράμματος, εργάτες και εργάτριες, φύλακες, αρχαιολόγους και άλλους ειδικούς, που αγκάλιασαν την εθνογραφική και φωτο-εθνογραφική μας δουλειά και έδειξαν κατανόηση και ανοχή. Ανάμεσά τους, ο Άρης Αναγνωστόπουλος αξίζει ιδιαίτερες ευχαριστίες. Είμαστε επίσης ευγνώμονες στην Ελένη Παπαργυρίου και τον Paul Rainbird για την προσεκτική ανάγνωση αυτού του βιβλίου και τα χρήσιμα σχόλιά τους. Οφείλουμε ευγνωμοσύνη επίσης τους κατοίκους του Πόρου (και τις τοπικές αρχές, το Δήμο και τους διάφορους συλλόγους) για το ζεστό καλωσόρισμα και τη συνεργασία, όλ'αυτά τα χρόνια. Ελπίζουμε ν' αναγνωρίσουν εδώ την βαθειά μας αγάπη για τον τόπο και τους ανθρώπους του. Το ερευνητικό πρόγραμμα «Η Καλαυρεία στο Παρόν» χρηματοδοτήθηκε από το Riksbankens Jubileumsfond της Σουηδίας, ενώ η δουλειά του Φώτη Υφαντίδη ενισχύθηκε οικονομικά επίσης από το British Academy Small Research Grants, με χρηματοδότηση που παραχωρήθηκε στον Γιάννη Χαμηλάκη.

11 Bergson 1990.
12 Barthes 1981, 12.
13 Batchen 1997, 193.

"And photographs are for me, as it were, one of the emanations of the dead…"

«Και οι φωτογραφίες είναι για μένα, ούτως ειπείν, ακτινοβολίες των νεκρών...»

W.G. Sebald (2007: 39-40)

The short passage from Pireas to the Island.
The catamaran, full of Athenian Islanders who ferry their lives back and forth, at least weekly.
And the occasional tourist. The busy waterway, the polluted sea-lake that goes by the name Saronic Gulf,
after the mythical King Saron who drowned in its waters.

Search carefully and you will find six entrances to the underworld, underwater caves perhaps, concealed routes known only to the initiated.

But for the moment, admire the liquid horizontality that envelops you.

Lick this glass canvas and it will leave a salty taste in your mouth.

Not long now.

Το σύντομο ταξίδι από τον Πειραιά στο Νησί.
Το καταμαράν, γεμάτο από Αθηναίους νησιώτες και νησιώτισσες, που πορθμεύουν τις ζωές τους μπρος πίσω,
τουλάχιστον κάθε βδομάδα.
Κάποιοι περιστασιακοί τουρίστες.
Αυτό το πολυσύχναστο υδάτινο πέρασμα, αυτή η μολυσμένη θαλασσο-λίμνη ακούει στο όνομα Σαρωνικός, εξαιτίας του Σάρωνα, του μυθικού βασιλιά που πνίγηκε στα νερά της.
Αν ψάξεις προσεκτικά, θα βρεις έξι εισόδους για τον κάτω κόσμο, ίσως υποθαλάσσιες σπηλιές, κρυφές διαδρομές,
γνωστές μόνο σε μυημένους.

Προς το παρόν, θαύμασε την υγρή ευθεία του ορίζοντα που σ' αγκαλιάζει.
Πέρασε τη γλώσσα σου πάνω απ' αυτό τον γυάλινο καμβά, και θα σου αφήσει μιαν αλμυρή γεύση στο στόμα.

Σε λίγο φτάνουμε.

The slow approach allows you to absorb the view, a view of the seafront that the local authorities and the municipality architects are so proud of, and so keen of preserving. The world as picture. The town facade as a stage for our daily theatre. The tourist postcard as civic aspiration.

Limewhite, windowblue, rooftilered.

Your first time on the Island, and yet you have been here before, you have travelled through retro tourist imagery, through all the Greek movies that were shot here in the 1960s and 1970s, through the poetic and fictional evocations which sang the Island's charms, its perceived serenity, its Venetian character, thanks to the short watery lane that separates it from the Peloponnesian mainland.

There is no first time. Every perception is full of memories*.
Biographical, literary, cinematic, but always sensorial.

A quick stroll around the town, before we start our ascent towards the Sanctuary.

* Bergson 1990.

Πλησιάζουμε αργά, μπορούμε να ρουφήξουμε τη θέα, το θαλάσσιο μέτωπο, το καύχημα των τοπικών αρχών και των αρχιτεκτόνων του δήμου, που έγνοια τους έχουν πως να το διατηρήσουν. Ο κόσμος ως εικόνα. Η πρόσοψη της πόλης ως σκηνή του καθημερινού μας θεάτρου. Η τουριστική καρτ ποστάλ ως πολιτειακό όραμα.

Άσπρο-από-ασβέστη, μπλε-από-παράθυρα, κόκκινο-από-κεραμίδια.

Η πρώτη σου φορά στο νησί, και όμως έχεις ξανάρθει, έχεις ταξιδέψει μέσα απ' τις ρετρό τουριστικές αφίσες, τις ελληνικές ταινίες που γυρίστηκαν εδώ στις δεκαετίες του 1960 και του 1970, τις λογοτεχνικές αναφορές που ύμνησαν τα κάλλη του Νησιού, την φαινομενική γαλήνη, το Βενετσιάνικο χαρακτήρα που του προσδίδει αυτό το στενό, υδάτινο κανάλι που το χωρίζει απ' την Πελοποννησιακή ηπειρωτική γη.

Δεν υπάρχει πρώτη φορά. Κάθε πρόσληψη είναι γεμάτη μνήμες*.
Βιογραφικές, λογοτεχνικές, κινηματογραφικές, μα πάντα αισθητηριακές.

Μια γρήγορη βόλτα στην πόλη, πριν ξεκινήσουμε την ανάβαση προς το Ιερό.

* Bergson 1990.

...And amongst the roses, the souvlaki adverts and the real estate teases,
a material memory made of marble.
Demosthenes the orator marks the spot, defines the imaginary territory of our destination, the Sanctuary
of Kalaureia where, in 322 BC, he met his death, fleeing from his life-long nemesis, the Macedonians.
How does Plutarch's passage go*?
Did he really chew his pen filled with poison rather than be captured? And is it true that, a few years
ago, some people from the town broke the head and took it with them to the taverna as a drinking companion?
Macedonians...

They would not leave him in peace, even in his marble silence.

*...Κι ανάμεσα στα ρόδα, τις διαφημίσεις για σουβλάκια, και τη μεσιτική σαγήνη, μια υλική μνήμη φτιαγμένη
από μάρμαρο. Ο Δημοσθένης, ο ρήτορας των αντι-Φιλιππικών, στέκεται ορόσημο της φαντασιακής επικράτειας του
προορισμού μας, του Ιερού της Καλαυρείας, όπου το 322 π.Χ. τον βρήκε ο θάνατος, κυνηγημένο απ' τη νέμεση
της ζωής του, τους Μακεδόνες. Πώς το λέει ο Πλούταρχος*; Αληθεύει πως προτίμησε να μασήσει την πένα του
γεμάτη δηλητήριο, παρά ν' αφεθεί να τον συλλάβουν; Ή πως, πριν λίγα χρόνια, κάποιοι άνθρωποι απ΄την πόλη
έσπασαν το κεφάλι του και το πήραν μαζί τους, συμπότη στην ταβέρνα; Μακεδόνες...

Ούτε στη μαρμάρινη σιωπή του δεν τον αφήνουν σε ησυχία.

* "...καὶ ταῦτ' εἰπὼν ἐντὸς ἀνεχώρησε τοῦ ναοῦ, καὶ λαβὼν βιβλίον, ὡς γράφειν μέλλων προσήνεγκε τῷ στόματι τὸν κάλαμον, καὶ δακών, ὥσπερ ἐν τῷ διανοεῖσθαι καὶ γράφειν εἰώθει, χρόνον τινὰ κατέσχεν, εἶτα συγκαλυψάμενος ἀπέκλινε τὴν κεφαλήν..." (Plutarch, *Demosthenes*, 29 | Πλουτάρχου, *Δημοσθένης*, 29).

In case you need any further reminder, you are walking the Kalaureian Way.

Σε περίπτωση που χρειάζεσαι κι άλλες υπομνήσεις, βαδίζεις στην Οδό της Καλαυρείας.

And yet, if you were to shift through the cement blocks and the balcony canopies, you would excavate a more recent memory: rows of standardized stone houses, built in the 1920s. Architectural memories of the Asia Minor War refugees who settled here, hence the name Synoikismos (Co-habitation). Rough histories, like the surface of this wall.

You read them with your hands, but do not expect to like the feeling.

Μπορείς να τις διαβάσεις με τις παλάμες των χεριών σου, όμως μην περιμένεις να σ' αρέσει κιόλας.

Κι όμως, ανασκάπτοντας μέσα απ' τα τσιμεντένια κτίρια και τις τέντες των μπαλκονιών, θα έφερνες στο φως μια πιο πρόσφατη μνήμη: ομοιόμορφα πετρόχτιστα σπίτια, κατασκευασμένα τη δεκαετία του 1920. Αρχιτεκτονικές μνήμες των προσφύγων του Μικρασιατικού πολέμου που εγκαταστάθηκαν εδώ, στο Συνοικισμό. Αδρές ιστορίες, σαν την επιφάνεια αυτού του τοίχου.

We are getting close now.

These roadside shrines, you tell me, mark accidents, some fatal. And judging by their number, this road must have seen a lot. In this pilgrimage route, every turn throws up another trace of commemoration.

Μου λες πως τα προσκυνητάρια στην άκρη του δρόμου σηματοδοτούν τις τοποθεσίες ατυχημάτων, κάποιες φορές, θανατηφόρων. Κρίνοντας απ' τον αριθμό τους, αυτός ο δρόμος πρέπει να 'χει δει πολλά. Κάθε στροφή σ' αυτήν την προσκυνηματική διαδρομή αποκαλύπτει κ' ένα ακόμα αναμνησιακό ίχνος.

Πλησιάζουμε.

Mr A. whom we just passed, attends religiously, on horseback, to his own daily pilgrimage.
Is it true that he used to live up here, next to the Sanctuary? Now I recall. When I tried to talk to him in his home in the town, he was very reticent, almost suspicious. But his daily journey to the land of his youth must be soothing. The place that harbours his memories may have become an archaeological zone, but he has not given up yet.

Neither has his horse.

Ο κ. Α. που μόλις προσπεράσαμε, ακολουθεί με θρησκευτική ευλάβεια τη ρουτίνα του καθημερινού του προσκυνήματος, καβάλα στ' άλογό του. Είν' αλήθεια άραγε πως κάποτε ζούσε εδώ, δίπλα στο Ιερό; Τώρα θυμάμαι. Όταν προσπάθησα να του μιλήσω, στο νέο του σπίτι κάτω στην πόλη, ήταν διστακτικός, σχεδόν καχύποπτος. Το καθημερινό του ταξίδι στη γη της νιότης του είναι μάλλον θεραπευτικό. Μπορεί ο τόπος που φυλάττει τις μνήμες του να είναι πλέον μια αρχαιολογική ζώνη, όμως αυτός δεν τα 'χει παρατήσει ακόμα.

Ούτε και τ' άλογό του.

No need to worry, no chance of getting lost.

There is only one main road anyway, and the road signs are plenty, albeit with (corrected) spelling mistakes.

Μην ανησυχείς, δεν πρόκειται να χαθούμε.

Εξάλλου υπάρχει μόνο ένας κύριος αμαξωτός δρόμος και τα σήματα άφθονα, παρά τα (διορθωμένα) ορθογραφικά τους.

And as if you needed a reminder, you are going to the 'Temple', not the sanctuary, nor the ancient city of Kalaureia. Have you forgotten that the place you are about to visit was also an asylum in antiquity? That people who were fleeing persecution found here a 'sanctuary' in the true sense, a safe haven? Does Bilal, the young man from Pakistan who wanted to sell contra-band CDs to you as soon as you got off the boat, know about this?

"We were attended by two or three men on foot", Chandler the antiquarian who was here in the late 18th century, says, "to chide our beasts in a language which they understood... We had no bridle or halter, but we were instructed to guide them; holding a stick, if we wanted them to turn, on the opposite side of the head; and between the ears, if to stand still"*.

* Chandler 1817[1776], Vol. 1, 211.

Αν και δεν χρειάζεσαι υπενθύμιση, σου λένε πως πας στο «Ναό», όχι στο Ιερό, ούτε στην Πόλη της Καλαυρείας. Ξέχασες πως ο τόπος που ετοιμάζεσαι να επισκεφθείς ήταν τόπος ασύλου στην αρχαιότητα; Πως οι κυνηγήμενοι εύρισκαν καταφύγιο εδώ; Άραγε το ξέρει αυτό ο Bilal, ο νέος άνδρας απ' το Πακιστάν που ήθελε να σου πουλήσει «πειρατικά» CD, με το που βγήκες απ' το πλοίο;

«Μας συνόδευαν δυο-τρεις άνδρες πεζοί», λέει ο Chandler ο αρχαιοδίφης που πέρασε από δώ στα τέλη του 18ου αιώνα, «για να κουμαντάρουν τα ζώα μας στη γλώσσα που αυτά καταλάβαιναν... Δεν είχαμε χαλινάρια αλλά μας είπαν πως να να καθοδηγούμε: κρατώντας ένα ραβδί στην αντίθετη πλευρά του κεφαλιού απ' αυτή που θέλαμε να στρίψουν, και ανάμεσα στ' αυτιά, αν θέλαμε να σταματήσουν»*.

Dodwell, on the other hand, a few years later, had decided to walk. Maybe he was still indignant from his encounters with Poriotes, and wanted nothing to do with them, nor with their animals. He had found them too proud and too independent for his liking: "The worst kind of Greeks are those of Poros, Hydrea, and some of the commercial islands, where they think themselves independent, because not under the immediate bondage of Turkish despotism. They have all the disgusting impudence of emancipated slaves..."*.
He much preferred his janissary, Ibrahim, loyal and submissive to his colonial master.

Ένας άλλος επισκέπτης-αρχαιοδίφης μερικά χρόνια αργότερα, ο Dodwell, αποφάσισε να πάει με τα πόδια. Ίσως ήταν ακόμα οργισμένος από την επαφή του με τους Ποριώτες, δεν ήθελε παρτίδες ούτε μ'αυτούς, ούτε και με τα ζώα τους. Τους βρήκε πολύ περήφανους και ανεξάρτητους για τα γούστα του. «Ο χειρότερος τύπος Ελλήνων είναι αυτοί του Πόρου, της Ύδρας και των άλλων εμπορικών νησιών, που νομίζουν πως είναι ανεξάρτητοι επειδή δεν είναι κάτω από την άμεση εξουσία του Τουρκικού δεσποτισμού. Έχουν αυτή την αηδιαστική αυθάδεια των απελευθερωμένων σκλάβων...»*.
Χίλιες φορές καλύτερα προτιμούσε τον γενίτσαρό του τον Ιμπραήμ, πιστό και υποταγμένο...

* Dodwell 1819, Vol. 2, 274.

And here we are.

"The Palaces"; this is the name of the locale, according to the various travellers. This is the name that several people on the Island still use, especially the older generation. But nothing "palatial" to be seen here. Are you underwhelmed? Did you expect impressive, classical columns to fill your sight? This is "nature" not "culture". The strong smell of resin from pine trees, merged with the other scents from the various shrubs, are going to accompany you in this, rather different archaeological tour. Stop and admire the view for a moment, but be aware: you are experiencing a 21st century landscape, not an ancient, nor even a 19th century one.

Εδώ είμαστε λοιπόν,

«Στα Παλάτια». Έτσι αναφέρουν την τοποθεσία οι ταξιδιώτες, αυτό το τοπωνύμιο χρησιμοποιούν και οι ντόπιοι, ιδιαίτερα οι παλιότεροι. Όμως δεν θα δεις τίποτα ανακτορικό εδώ. Δεν φαίνεσαι και πολύ ενθουσιασμένος, μάλλον περίμενες όρθιους, εντυπωσιακούς κλασικούς κίονες. Περισσότερο «φύση» παρά «πολιτισμός». Η δυνατή μυρωδιά απ' τα πεύκα, αναμεμειγμένη με τ' αρώματα απ' τους θάμνους και τα βότανα, θα σε συνοδεύει σ'αυτή τη διαφορετική αρχαιολογική ξενάγηση. Θαύμασε τη θέα, όμως να θυμάσαι πως αυτό που βιώνεις είναι ένα τοπίο του 21ου αιώνα, όχι της αρχαιότητας, ούτε καν του 19ου αιώνα.

Not so fast;

you have to cross a few fences
first, some prominent and
visible some not.

The metal wire encloses the land
appropriated by the state in 1978.

Μη βιάζεσαι.

Πρώτα πρέπει να περάσεις μερικούς φράχτες,
κάποιους ορατούς και επιβλητικούς και
άλλους αόρατους και υπόρρητους.

Το συρματόπλεγμα είναι η περίφραξη της γης
που απαλλοτριώθηκε από το κράτος το 1978.

We had to put up the "Visitors Welcome" sign, to try and undo some of the work that this metal fence does. How come an apparatus that claims to retrieve archaeological lands from private ownership in order to offer them to the public, erects so many boundaries?

Still, today is a day for celebration; you happened to have visited us on the day of our annual tour to the local community; children's voices and exuberant chatting all around; a fenced-off site of the past comes alive.

Αναγκαστήκαμε να κρεμάσουμε την επιγραφή «Χώρος ανοιχτός στο κοινό». Από τη μια το συρματόπλεγμα, απ' την άλλη αυτή η πρόχειρη επιγραφή. Πώς γίνεται ένας μηχανισμός που ισχυρίζεται πως ανακτά αρχαιολογικά εδάφη απο ιδιώτες για να τα αποδώσει στο κοινό, να υψώνει τόσους φράχτες;

Όμως σήμερα είναι μέρα γιορτής. Έτυχε η επίσκεψή σου να συμπέσει με την ετήσια ξενάγησή μας στους κατοίκους της περιοχής. Ο χώρος αντηχεί απ' τις φωνές των παιδιών, και τις γεμάτες ενθουσιασμό και ανυπομονησία συνομιλίες. Ο περιφραγμένος χώρος του παρελθόντος ζωντανεύει.

I have to tell you a story. Last year, a local teacher came up here with her schoolchildren – an unannounced, impromptu visit. It took the excavation team by surprise; she wanted to get closer; she, and the children, wanted to see what we were finding in the trench; she crossed the rope, she really did; and so did several children. Panic. Directors and trench supervisors shouted loudly at her; children started crying; words were exchanged; "you come here to dig our antiquities, and you would not even let us see what you are finding?" or something to that effect. An event. A revelatory moment. Its ripples are still felt.

Even in the pages of this book.

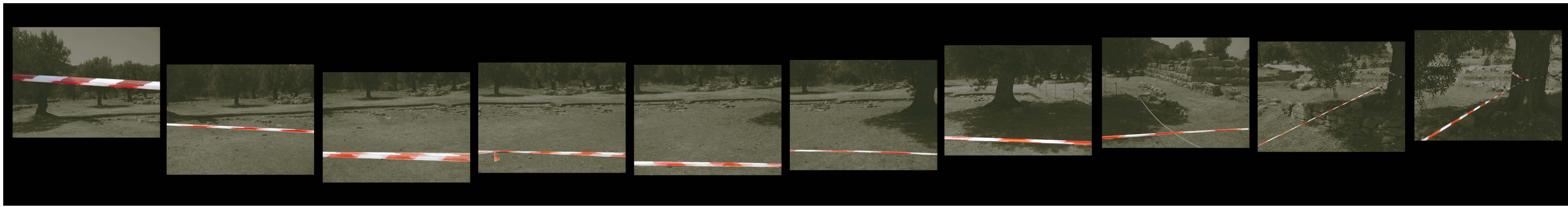

Θα σου πω μια ιστορία. Πέρσι, μια καθηγήτρια από την πόλη, επισκέφτηκε το χώρο με τους μαθητές και τις μαθήτριές της, αυθόρμητα και απροειδοποίητα. Η ομάδα των ανασκαφέων ένιωσε απροετοίμαστη. Η καθηγήτρια ήθελε να πλησιάσει πιο κοντά. Και αυτή και τα παιδιά ήθελαν να μάθουν τι βρίσκαμε στην ανασκαφή. Πέρασε το κορδόνι της τομής. Αλήθεια σου λέω. Το ίδιο έκαναν και τα παιδιά. Πανικός. Οι διευθύνοντες την ανασκαφή και οι επόπτες της τομής, τής έβαλαν τις φωνές. Όσο για τα παιδιά, τα πήραν τα κλάματα. Λόγια ειπώθηκαν.
«Έρχεστε εδώ να σκάψετε τ' αρχαία μας, και δεν μας αφήνετε ουτε καν να δούμε τί βρίσκετε;», ή κάτι ανάλογο.
Ένα γεγονός. Μια αποκαλυπτική στιγμή. Τις αναταράξεις της, τις αισθανόμαστε ακόμα.

Ακόμα και στις σελίδες αυτού του βιβλίου.

The desire for sensorial proximity, the imperative for sensorial distance and separation; herein lies the essence of material heritage in western modernity.

Ο πόθος για αισθητηριακή εγγύτητα, οι κανονισμοί και οι αρχές της αισθητηριακής απόστασης. Ιδού η ουσία της υλικής πολιτισμικής κληρονομιάς στη δυτική νεωτερικότητα.

The little wooden hut for the guard at the entrance next to the wire fence, the padlock on the door, the red and white tape normally reserved for cordoning off areas after accidents, notebooks, the plastic bowls for the finds, amongst the various instruments for measuring and recording.
An assemblage of officialdom;

the insignia of an archaeological heterotopia.

Το μικρό ξύλινο σπιτάκι του φύλακα στην είσοδο δίπλα στο συρματόπλεγμα, το λουκέτο στην πόρτα, η ασπρο-κόκκινη ταινία που συνήθως βλέπουμε σε χώρους αποκλεισμένους μετά από ατύχημα, σημειωματάρια, οι πλαστικές λεκάνες για τα ευρήματα, ανάμεσα σε διάφορα όργανα μέτρησης και καταγραφής.
Ένα συνάθροισμα επισημότητας.

Τα διακριτικά μιας αρχαιολογικής ετεροτοπίας.

And still they come, in droves; especially the tourists;
they push their way as far as they can go, as close to the rope as possible.

Και όμως έρχονται, μπουλούκια, ιδιαίτερα οι τουρίστες.
Πλησιάζουν όσο γίνεται πιο κοντά, συνωστίζονται δίπλα στα σχοινιά.

The tragedy of the commons? Or close-up archaeology not for commoners?

Η τραγωδία των κοινών; Ή μήπως η αρχαιολογία εκ του σύνεγγυς δεν είναι για τους «κοινούς θνητούς»;

Enough of vistas and beautiful landscapes;

As you walk through the site, fix your eyes firmly on the ground, you will see things.
And do not go straight to the temple and the ancient buildings.
Take the long way.
The rubble and the mudbrick here are not ancient
but they too have stories to tell,
although not the ones you may want to hear.

Φτάνει πια η θέα και τα όμορφα τοπία.

Καθώς περπατάς στο χώρο,
να έχεις τα μάτια σου
προσηλωμένα στο έδαφος,
θα δεις πράγματα.
Και μην πας
κατευθείαν στο ναό
και στ' αρχαία κτίρια.
Περπάτησε καλύτερα από γύρω.

Τα μπάζα και τα πήλινα τούβλα δεν είν'αρχαία,
όμως και αυτά έχουν να πουν ιστορίες,

αλλά μάλλον όχι αυτές που θες ν'ακούσεις.

more of a scar than a trace
Περισσότερο πληγή, παρά ίχνος.

Wounding pine trees was what many people here used to do for a living. Harvesting the tear drops of the pine, collecting the aromatic and sticky liquid in tin containers and storing it in stone built cisterns. An economy of sensorial flows, now defunct. But the wounds stay. Some are still bleeding.

Πολλοί άνθρωποι εδώ κέρδιζαν τον επιούσιο πληγώνοντας τα πεύκα. Μάζευαν τα δάκρυα τους, συγκεντρώνοντας το ευωδιαστό και συνάμα κολλώδες υγρό σε τενεκέδες, που μετά άδειαζαν στις πέτρινες στέρνες. Μια οικονομία των αισθητηριακών ροών, πλέον σε αχρηστία. Όμως οι πληγές μένουν. Και κάποιες απ'αυτές αιμορραγούν ακόμα.

These cisterns are everywhere – monuments invisible to the eyes of official archaeology; and yet, they are living entities, nature and culture, organic and inorganic all at once. Abandonded by their users several decades ago, and yet still sensorially affecting. This one has even used two sides of the ancient peribolos wall that surrounded the temple. Is this what we call time jamming?

Αυτές οι πέτρινες στέρνες είναι παντού εδώ γύρω – μνημεία αόρατα στα μάτια της επίσημης αρχαιολογίας, κι όμως είναι ζωντανές οντότητες, φύση και πολιτισμός, οργανικές και ανόργανες ταυτόχρονα. Εγκαταλελειμμένες απο τους χρήστες τους εδώ και δεκαετίες, και όμως ακόμα αισθητηριακά συν-κινητικές. Σ' αυτήν εδώ, οι δύο πλευρές της είναι ο ίδιος ο περίβολος του ναού. Αυτό είναι που λέμε time jamming?

The archaeologists are digging away the buildings that surrounded the temple, but notice how amongst your feet, ancient ceramics are mixed up with the modern sherds from dishes and pots.

Οι αρχαιολόγοι σκάβουν τα κτίρια που περιέβαλαν το Ναό, όμως πρόσεξε πως ανάμεσα στα πόδια σου, η αρχαία κεραμική αναμειγνύεται με τα σύγχρονα όστρακα από πιάτα και χύτρες.

Photo/Φωτό: Yannis Hamilakis | Γιάννης Χαμηλάκης

No, this was not just an agricultural landscape in the early modern period, families lived up here, some permanently, some seasonally. "We could hear the voices of many children playing here", our interlocutors tell us. Amongst the ancient ruins, a farmstead went up in the late 19th century; an extended Arvanitic family came from the nearby Angistri island for the pine resin; they made the Sanctuary their world, harvested the pines, planted olive trees and fig trees and almond trees. The children would play amidst the ruins, and even inscribe their initials on the soft limestone.

Alas, the third generation had to abandon this land, and move to the town; compulsory expropriation, it's called. Acrimonious, difficult, painful, still hurting. The walls of the farmstead were still standing when the excavators arrived. "The place was full of rubbish, and we had to clean it up" one of the archaeologists told me.

Photo/Φωτό: Kalaureia Research Programme

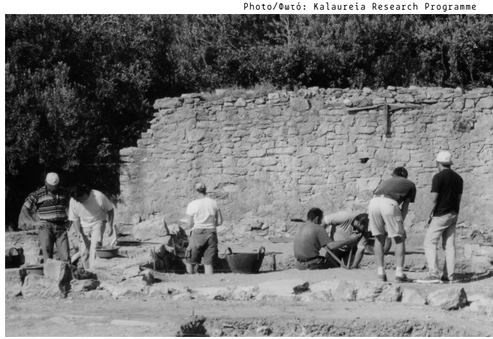

Όχι, αυτό δεν ήταν απλά ένα αρχαιολογικό τοπίο στα νεώτερα χρόνια, οικόγενειες ζούσαν εδώ πάνω, άλλες μόνιμα, άλλες εποχιακά. «Ακούγαμε τις φωνές πολλών παιδιών που έπαιζαν εδώ γύρω», μας έλεγαν οι συνομιλητές μας στην έρευνα. Αναμέσα στ' αρχαία ερείπια, στα τέλη του 19ου αιώνα χτίστηκε μιαν αγροικία. Μια εκτεταμένη οικογένεια Αρβανιτών ήλθε απ' το κοντινό Αγκίστρι για το ρετσίνι. Το Ιερό έγινε ο κόσμος τους. Τρυγούσαν τα πεύκα, φύτεψαν ελιές, συκιές, αμυγδαλιές. Τα παιδιά έπαιζαν ανάμεσα στις αρχαίες πέτρες, και ενίοτε, χάραζαν τα αρχικά τους στον μαλακό ασβεστόλιθο.

Όμως, η τρίτη γενιά αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη γη και να μετακομίσει στην πόλη. Αναγκαστική απαλλοτρίωση, το ονομάζουν. Ιστορία ανάποδη, πικρή, οδυνηρή, που ακόμα πληγώνει. Οι τοίχοι της αγροικίας έστεκαν ακόμα όταν έφτασαν οι ανασκαφείς. «Το μέρος ήταν γεμάτο σκουπίδια και έπρεπε να το καθαρίσουμε», μου έλεγε ένας απ' αυτούς.

...and we were left to re-collect the material fragments of painful memories, the survivors of yet another purification excercise...
...κι απομείναμε να ανα-καλούμε τα υλικά θραύσματα επώδυνων αναμνήσεων, αυτά που επέζησαν μετά από μιαν ακόμα διαδικασία αποκάθαρσης...
No.72

...and to photograph a rusty key nailed on the wrinkly skin of an olive tree...a nail that pierces through the chrono-stratigraphy of trees...and a key that cannot find a door to open...

...και να φωτογραφίζουμε ένα σκουριασμένο κλειδί, καρφωμένο πάνω στο ρυτιδωμένο δέρμα μιας ελιάς...ένα καρφί που διασχίζει εγκάρσια την χρονο-στρωματογραφία των δένδρων...ένα κλειδί που δεν βρίσκει πόρτα ν'ανοίξει...

But excavation must go on...There are many other stories to be told, many other memories to be retraced...

Όμως η ανασκαφή πρέπει να συνεχιστεί...Υπάρχουν πολλές άλλες ιστορίες να ειπωθούν, πολλές ακόμα μνήμες που περιμένουν να τις αναψηλαφήσουμε...

And here it is: the Temple you were longing for.

Εδώ είμαστε, λοιπόν: ο Ναός που τόσο λαχταρούσες να δεις.

Not a single stone in place, only the temple's negative imprint on the ground; an absence, an apparition; and yet more evocative and more present than most. Retrace this rectangular ditch with your feet and you will feel its presence, as much as its dismantling and de-construction. "Hydriots did it, they took the stones for their monastery, Chandler too says so*", many will tell us, raising the spectre of the arch-enemy island. "Christians did it, they could not stand pagan places of worship", said others. And yet, this absent presence lives on: in street signs, in countless utterances and performances, in the topographic desire to materialize, to make flesh and bones of a glorious moment.

Ούτε μια πέτρα στη θέση της, μόνο το αποτύπωμα του ναού στο έδαφος. Μια απουσία, ίσως και μια οπτασία. Κι όμως είναι περισσότερο υποβλητικός, περισσότερο παρών απ΄ ότι πολλοί άλλοι. Αναψηλάφησε αυτό το ορθογώνιο χαντάκι με τα πόδια σου και θα νιώσεις την παρουσία του, αλλά θα αισθανθείς και το ξεθεμελίωμά του. «Οι Υδριώτες το κανάνε, πήραν τις πέτρες για το μοναστήρι τους, το λέει κι ο Τσάντλερ*» θα μας πουν πολλοί, και το φάσμα του νησιού-ανταγωνιστή απλώνονταν γύρω. «Οι Χριστιανοί το κάνανε, που δεν αντέχανε τους παγανιστικούς τόπους λατρείας», λέγανε άλλοι. Κι όμως, αυτή η απούσα παρουσία συνεχίζει να ζει: στους οδοδείκτες, στις αμέτρητες κουβέντες και επιτελέσεις, στην τοπογραφική επιθυμία να πραγματωθεί, να πάρει σάρκα και οστά μια ένδοξη στιγμή.

Photo/Φωτό: Aris Anagnostopoulos | Άρης Αναγνωστόπουλος

* *"Many pieces lay ready, cut to the size which is a load for a mule, to be carried down to the shore and embarked for the island of Hydre, where a monastery was the building. Our guide was a mason, who had been long employed in destroying these remnants of antiquity"*. Chandler 1776, 212.

Photo/Φωτό: Kalaureia Research Programme

Strange encounters through the lens.

The resin-harvesters and the Swedish antiquities-harvesters (or at least their white tent). When we showed this 1894 photograph to Mr G.M. who was evicted by the archaeological service from the site, he initially dismissed it. A few months later, he recognised in the figure of the child his father. He asked for copies. "I am going to frame them and give them to my own children", he muttered. The bio-photographies of memory.

Παράξενες συναντήσεις μέσα απ' τον φακό.

Οι τρυγητές του ρετσινιού, κ' οι τρυγητές των αρχαιοτήτων απ' τη Σουηδία (ή τουλάχιστον, η λευκή τους σκηνή). Όταν δείξαμε αυτή τη φωτογραφία του 1894 στον κ. Γ.Μ. που του έκανε έξωση η αρχαιολογική υπηρεσία απ' τον χώρο, δε φάνηκε να συγκινείται. Μερικούς μήνες μετά, ο ίδιος αναγνώρισε στο πρόσωπο του παιδιού τον πατέρα του. Μας ζήτησε αντίγραφα. «Θα την κορνιζώσω για να τη δώσω στα παιδιά μου», μουρμούρισε. Οι φωτο-βιογραφίες της μνήμης.

And yet, here we are with another, multinational team this time; and a multi-species one too.

Κι όμως, είμαστε ξανά εδώ, με μια πολυ-εθνική ομάδα αυτή τη φορά. Αλλά και μια ομάδα με παραπάνω από ένα ζωικά είδη.

Lennart Kjellberg and Sam Wide arrived at this site full of expectations. Could Kalaureia turn out to be another Olympia or another Delphi? It was not meant to be. They left only after one season, with a meagre harvest to show for.

Photo/Φωτό: Kalaureia Research Programme

Ο Lennart Kjellberg και ο Sam Wide έφτασαν στο χώρο γεμάτοι προσδοκίες. Θα μπορούσε η Καλαυρεία να γίνει μια δεύτερη Ολυμπία, δεύτεροι Δελφοί; Δεν ήταν γραφτό. Έφυγαν μετά από μία μόλις ανασκαφική περίοδο, έχοντας να επιδείξουν μικρή συγκομιδή.

Archaeology as manual, embodied labour, a sensorial encounter with the soil and its produce. Take a close look at these olive trees. They were planted by the farmers who built their farmstead here, and yet they now belong to the state. From time to time, Mr G.M. would apply for the right to harvest them, paying compensation. Some years he would be allowed to, others not. And yet these trees were his pride and joy. His bequest to his children. Now, the excavation workers would stop their antiquities harvest to harvest the olives.

Η αρχαιολογία ως χειρωνακτική, ενσώματη εργασία, μια αισθητηριακή συνάντηση με το χώμα και τα προϊόντα του. Πρόσεξε αυτά τα ελαιόδενδρα. Τα φύτεψαν οι αγρότες που έχτισαν και την αγροικία, κι όμως τώρα ανήκουν στο κράτος. Κατά καιρούς, ο κ. Γ.Μ. έκανε αιτήση να μαζέψει τον καρπό, πληρώνοντας αποζημίωση. Μερικές χρονιές το κατάφερνε, άλλες όχι. Κι όμως, τα δένδρα αυτά ήταν το καμάρι του. Η κληρονομιά στα παιδιά του. Τώρα, οι εργάτες της ανασκαφής έχουν σταματήσει τον τρύγο των αρχαιοτήτων για να μαζέψουν τις ελιές.

Photo/Φωτό: Kalaureia Research Programme

A jack of many trades, not least a skilled archaeological technician, a resourceful farmer, an amateur actor and footballer, a dancer-performer for the tourists during the holiday season. He is not here simply to dismantle modern farmsteads in search of antiquities, not merely to unearth walls and discover inscriptions, but to build too, to recreate, to beautify. To acknowledge the presence of olive trees on site by drawing a stone circle around their trunk. To him, these olive trees are living and breathing monuments on their own, fellow beings in the never-ending dialogue with the soil.

Photo/Φωτό: Aris Anagnostopoulos | Άρης Αναγνωστόπουλος

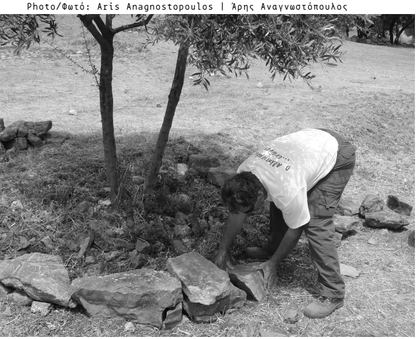

Πολυτεχνίτης, εξειδικευμένος εργατοτεχνίτης ανασκαφής, επιδέξιος αγρότης, ερασιτέχνης ηθοποιός και ποδοσφαιριστής, χορευτής για τους τουρίστες το καλοκαίρι. Δεν είναι εδώ μόνο για να κατεδαφίζει αγροικίες προς άγραν αρχαιοτήτων, ούτε μόνο για να ξεθάβει τοίχους και ν' αποκαλύπτει επιγραφές, αλλά και για να χτίζει, να ανακατασκευάζει, να καλλωπίζει. Να ομολογεί την παρουσία των ελαιοδένδρων, ζωγραφίζοντας ένα πέτρινο κύκλο γύρω απ' τον κορμό τους. Γι' αυτόν, αυτές οι ελιές είναι μνημεία που ζουν και αναπνέουν, συν-υπάρχοντα όντα στην ατέλειωτη συνομιλία με το χώμα.

"Archaeology often opens wounds and then it leaves them bleeding", he told me once, commenting on many abandoned archaeological sites in the area. He feels their pain and is compelled to attend to the wounds. Stone by stone. Knapping away course, after course. Carefully pruning every tree branch that calls for his attention.

«Η αρχαιολογία ανοίγει συχνά πληγές και τις αφήνει να αιμορραγούν», μου είπε μια μέρα, σχολιάζοντας τους πολλούς εγκαταλελειμμένους αρχαιολογικούς χώρους της περιοχής. Όμως αυτός νιώθει τον πόνο τους, ανταποκρίνεται στο κάλεσμα να φροντίσει τις πληγές τους. Πέτρα την πέτρα. Λαξεύοντας τη μια σειρά μετά την άλλη. Κλαδεύοντας προσεκτικά κάθε κλαδί που επιζητά την προσοχή του.

He has many stories to tell and many interpetations to offer, but he is not an archaeologist.

Έχει πολλές ιστορίες να διηγηθεί, και πολλές ερμηνείες να προσφέρει, όμως δεν είναι αρχαιολόγος.

He is not wearing flueorescent clothing, for a start.

Κατ' αρχήν, δε φορά φωσφορίζοντα ρούχα.

Unforgiving sun, sweaty bodies, clouds of dust, the gritty taste of soil in your mouth. Gathering the pieces; disassembling and reassembling again. This time with proper paper tags, dates, and co-ordinates.

Ανελέητος ήλιος, ιδρωμένα σώματα, σύννεφα σκόνης, η τραχιά, χωμάτινη γεύση στο στόμα. Συλλέγοντας τα κομμάτια, αποσυναρμολογώντας και επανασυνθέτοντας τα συναρθροίσματα. Αυτή τη φορά με κανονικές, χάρτινες ταμπέλες, ημερομηνίες και συντεταγμένες.

Photo/Φωτό: Aris Anagnostopoulos | Άρης Αναγνωστόπουλος

Scientific accuracy and precision, order and classification.

Επιστημονική ακρίβεια, τακτοποίηση και ταξινόμηση.

And the vertigo of time, the deep well that can suck us in. Or so we are led to believe.

Και ο ίλιγγος του χρόνου, το βαθύ πηγάδι που μπορεί και να μας καταπιεί. Ή έτσι μάθαμε να πιστεύουμε.

Memory-as-work, the work of memory.

Μνήμη-ως-εργασία, η εργασία της μνήμης.

Kneading the mud, dusting the stones, caring for small things.

Πλάθοντας τη λάσπη, ξεσκονίζοντας τις πέτρες, φροντίζοντας τα μικρά πράγματα.

"Nothing but stones":
this is what many local people had told us.
There is nothing here but some stones, no impressive standing buildings, no marble columns,

no Parthenons.

Perceptions shaped by the national memories of the classical.
This site had been judged, and found short.

«Τίποτα, μόνο πέτρες».
Αυτό μας έλεγαν πολλοί ντόπιοι.
Δεν έχει τίποτα εδώ, παρά μόνο πέτρες, ούτε εντυπωσιακά κτίρια, ούτε μαρμάρινες κολώνες,

ούτε Παρθενώνες.

Αντιλήψεις σμιλεμένες απ τις εθνικές, μνημονικές ανακλήσεις του κλασικού.
Ο χώρος αυτός κρίθηκε, και βρέθηκε λειψός.

And yet, the diverse memories of this site are cast in mere stone too.

Κι όμως, οι ποικίλες μνήμες αυτού του χώρου είναι και αυτές φτιαγμένες από πέτρα μόνο.

Time beyond the clock, time as duration, time as co-existence.

Ο χρόνος που δεν μετριέται με το ρολόι, ο χρόνος ως διάρκεια, ο χρόνος ως συν-ύπαρξη.

Trees, stones, people, all immersed in ambient light; a temporary sensorial assemblage,
recalling multiple affective and mnemonic moments.
Why did I get so philosophical?
It must have something to do with this site.
Time to move on.
Δένδρα, πέτρες, άνθρωποι, όλα κολυμπούν στο περιβάλλον φως. Ένα προσωρινό αισθητηριακό
συνάθροισμα που ανακαλεί πολλαπλές συν-κινητικές, μνημονικές στιγμές.
Άραγε γιατί το γύρισα στη φιλοσοφία;
Μάλλον θα φταίει ο χώρος.
Ας προχωρήσουμε.

Photo/Φωτό: Daniel Suy

Enacting multi-temporality.
Theatre/archaeology.
Stories of the ancient past mingle and converse with stories from the recent past, even from the time of our own archaeological excavation.
And then, music and song with the participation of people from the local communities.
Is this the first time that this is happening since classical antiquity?

Επιτελώντας την πολυ-χρονικότητα.
Θέατρο/αρχαιολογία.
Ιστορίες απ' το αρχαίο παρελθόν αναμειγνύονται και συνδιαλέγονται με ιστορίες απ' το πρόσφατο παρελθόν, ακόμα και απ' τον καιρό της ανασκαφής μας.
Και ακολουθεί μουσική και χορός, με τη συμμετοχή των κατοίκων της περιοχής.
Άραγε είν' αυτή η πρώτη φορά που συμβαίνει κάτι τέτοιο από την εποχή της κλασικής αρχαιότητας;

Is she reflecting on mortality and ruination?
Is she wondering about life in the ancient past?
Or how did they carry all these large blocks up here?
Only she will know.

Άραγε αναλογίζεται τα περί θανάτου, και το τι σημαίνει
να μεταμορφώνεσαι σε ερείπιο; Ή μήπως αναρωτιέται πώς ήταν η ζωή στην αρχαιότητα;
Ή πώς κατάφεραν
και κουβάλησαν εδώ πάνω όλες αυτές τις μεγάλες πέτρες;
Μόνο αυτή ξέρει.

The commensality of a dig;
a temporary sensorial assemblage made of workmen, workwomen, archaeologists, olive trees, multi-temporal stones, and the bread and cheese bought this morning from the town. Flows of substances, memories and affects through bodies or a short break during a strictly scientific procedure?

And the turkey from our elusive neighbours next door comes again for a visit.

Η συμποσιακότητα μιας ανασκαφής.
Ένα προσωρινό αισθητηριακό συνάρθροισμα φτιαγμένο από εργάτες και εργάτριες, αρχαιολόγους, ελαιόδενδρα, πολυ-χρονικούς λίθους και το ψωμοτύρι που φέραμε το πρωί απ΄την πόλη. Υλικά, μνήμες, και συν-κινήσεις που ρέοντα κυκλοφορούν μέσα από σώματα ή μήπως ένα απλό διάλειμμα μιας αυστηρά επιστημονικής διαδικασίας;

Κι η γαλοπούλα απ' τους γειτόνους μας που σπάνια βλέπουμε, μας επισκέπτεται ξανά.

Meanwhile, a few hundred metres away, a huge, empty and desolate swimming pool stares at us in envy.
"I was hoping that my children and grand children whould come and visit me often", says its solitary builder, with decades at sea on his skin. He is very fond of horses these days.

Εν τω μεταξύ, μερικές εκατοντάδες μέτρα μακριά, μια τεράστια, άδεια και ερειπωμένη πισίνα, μας παρατηρεί με φθόνο.
«Ήλπιζα πως τα παιδιά μου και τα εγγόνια μου θα έρχονταν συχνά να με βλέπουν», λέει ο μοναχικός της κατασκευαστής, με δεκαετίες θάλασσας στο δέρμα του.
Τώρα, έχει μια ιδιαίτερη αδυναμία στα άλογα.

OVERWRITINGS | *ΕΠΙ-ΓΡΑΦΕΣ*

Two scars on the marble skin, as deep as the scars on pine trees. But no tears, nor blood comes out.

Δύο χαρακιές στο μαρμάρινο δέρμα, τόσο βαθιές όσο κι αυτές στα πεύκα. Αλλά ούτε δάκρυα ούτε αίμα τρέχει απ' αυτές.

Our paths will never cross.

Οι δρόμοι μας δεν θα διασταυρωθούν ποτέ.

Recent accretions on the stones of the peribolos wall,
their blood-red presence refuses to fade.
Commemoration or assertion of onwenship?
It is next to these letters and drawings that
archaeologists used to find freshly cut flowers, when
they first returned here.
Another time, I will tell you the story of a patricide
that took place amongst these stones.
It involved an axe and a young woman.

Πρόσφατες επιστρώσεις στις πέτρες του περιβόλου, κι η
κόκκινη-σαν-αίμα παρουσία τους ν'αρνείται να ξεθωριάσει.
Άραγε πράξη επιμνημόσυνη ή δήλωση ιδιοκτησίας;
Ήταν δίπλα σ' αυτά τα γράμματα και τα σχέδια
που οι αρχαιολόγοι έβρισκαν, όταν πρωτο-
επέστρεψαν εδώ, φρεσκοκομμένα λουλούδια.
Μιαν άλλη φορά, θα σου πω για μια ιστορία πατροκτονίας
που έλαβε χώρα ανάμεσα σ' αυτές τις πέτρες.
Αφορά ένα τσεκούρι και μια νέα γυναίκα.

Another stone that draws us around, another fault-line in linear time. Neither onwership nor commemoration. Just the desire to assert presence, to leave a mnemonic trace. J.T. SWAIN, a 19th century seaman? And V., our witty and unpredictable workman, decided to adopt this special, inscribed stone. He firmly believed that J.T.S. was a "looter". "One day, I will bring some white paint and paint over these letters", he would threaten, jokingly, as he was taking his regular cigarette breaks in its company, making sure at the same time that it was always clean and visible.

Άλλη μια πέτρα που μας μαζεύει γύρω της, άλλο ένα ρήγμα στο γραμμικό χρόνο. Ούτε ιδιοκτησία, ούτε και πράξη επιμνημόσυνη. Μόνο η επιθυμία να δηλώσεις παρουσία, ν' αφήσεις ένα μνημονικό ίχνος. J.T. SWAIN, ίσως ένας ναυτικός του 19ου αιώνα; Κι ο Β., ο ετοιμόλογος και απρόβλεπτος εργάτης μας, αποφάσισε να υιοθετήσει αυτή την ιδιαίτερη ενεπίγραφη πέτρα. 'Ηταν βέβαιος πως ο J.T.S. ήταν «αρχαιοκάπηλος». «Μια μέρα, θα φέρω άσπρη μπογιά να τα καλύψω αυτά τα γράμματα», απειλούσε αστειευόμενος κατά τη διάρκεια του διαλείμματος για τσιγάρο, συντροφιά με την πέτρα, ενώ ο ίδιος φρόντιζε να είναι πάντα ορατή και καθαρή.

Horses as a measure of prosperity: whenever our intellocutors wanted to stress how populous and lively this locality was in the recent past, they would refer to the large number of horses that were kept here. Yes, I know, horse is Poseidon's totemic animal.

Τα άλογα ως δείκτης αφθονίας. Όποτε οι συνομιλητές μας ήθελαν να τονίσουν πόσο ζωντανή και πυκνοκατοικήμενη ήταν η περιοχή στο πρόσφατο παρελθόν, μας έλεγαν για το πόσα άλογα ζούσαν εδώ πάνω. Ναι, ξέρω, το άλογο ήταν το τοτεμικό ζώο του Ποσειδώνα.

But it is unlikely that it was a horse that stood on the top of the huge column, the drums of which we unearthed last week.

Όμως, στην κορφή αυτής της τεράστιας κολώνας, τους σπονδύλους της οποίας ξεθάψαμε την περασμένη βδόμαδα, μάλλον δεν έστεκε έν' άλογο.

You have seen this before.

"Yes, it was us who scribbled these letters, we were kids", Mr G.M. would tell us. I.G.M. is he, after all.
And in the same breath "You see them, exactly as we found them", conscious that he was talking to archaeologists, his memories of the many acrimonious battles with them still fresh, as fresh as his expulsion.

"*I* should be Poseidon",

he told me in one of our first encounters,
"archaeologists know nothing about this place, they find my grandfather's jars and they call them antiquities".

Αυτό το έχεις ξαναδεί.

«Ναι, εμείς τα χαράξαμε αυτά τα γράμματα όταν είμασταν παιδιά», θα μας πεί ο κ. Γ.Μ. Τα αρχικά Ι.Γ.Μ. αναφέρονται σ'αυτόν.
Κι αμέσως μετά, «Όπως τα βλέπεις, έτσι τα βρήκαμε», ξέροντας πως μιλά σε αρχαιολόγους, κι οι αναμνήσεις του απ' τις πολλές και οδυνηρές μάχες που έδωσε μαζί τους είν' ακόμα νωπές, όπως νωπή είν' ακόμα και η εκδίωξή του απ' το χώρο.

«*Εγώ* θα 'πρεπε να είμαι ο Ποσειδώνας»,

μου είπε σε μια απ' τις πρώτες μας συναντήσεις, «οι αρχαιολόγοι δεν ξέρουν τίποτα γιαυτό το μέρος, βρίσκουν τα πήλινα λαγήνια του παππού μου και τα λένε αρχαιότητες».

"Look how they vandalised this place", local people and tourists would comment, whenever we showed them these stones with the graffiti as part of our guided tours, leaving us with the bitter taste of failure in our mouth.

The sea is everywhere here,

Poseidon or not.

In a few years, these inscriptions, unlike the professionally curated and conserved ancient ones, will be read only by the hands, through tactile vision.

«Δέστε πως έχουν βανδαλίσει αυτό το μέρος» μας λένε ντόπιοι και τουρίστες όταν τους δείχνουμε αυτές τις πέτρες με τα graffiti στις ξεναγήσεις μας, αφήνοντας μας την πικρή γεύση της αποτυχίας στο στόμα.

Εδώ, η θάλασσα είναι παντού,

με ή χωρίς τον Ποσειδώνα.

Σε λίγα χρόνια, αυτές οι επιγραφές, σε αντίθεση με τις αρχαίες που συντηρούνται από επαγγελματίες συντηρητές, θα μπορούν να διαβαστούν μόνο με τα χέρια, μόνο με την απτική όραση.

Even if it's on the visitors' book.
"I hope you find the tomb of Alexander the Great", the wish from A. from Athens, whereas P. from Stockholm had other concerns:
"Greetings to the beautiful girl washing pottery".

Ακόμα κι αν είναι στο βιβλίο επισκεπτών.
«Ελπίζω να βρείτε τον τάφο του Μεγάλου Αλεξάνδρου», η ευχή του Α. από την Αθήνα, ενώ ο Π. απ' τη Στοκχόλμη είχε άλλες έγνοιες:
«χαιρετίσματα στο όμορφο κορίτσι που έπλενε την κεραμική».

POSEIDO
TAVERNA

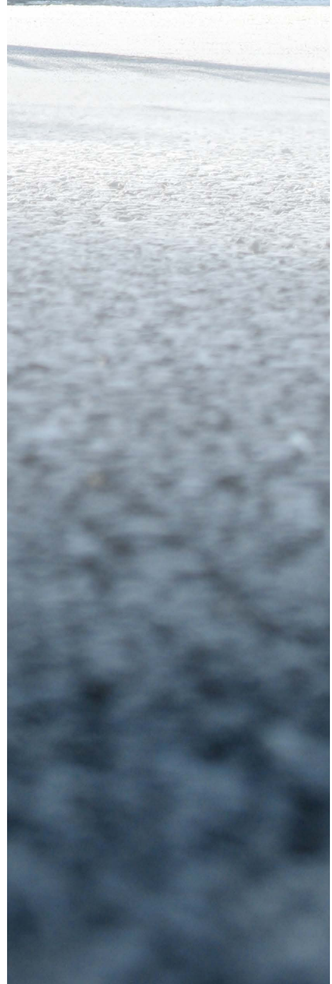

An artwork by M., a primary school pupil, following a site visit of his class. Not a single standing column on sight, and yet this child saw a complete, standing, classical temple, immersed in sunlight and the ambience of the sea. Nostalgia for the whole, national re-collection.

Σχέδιο του Μ., μαθητή δημοτικού σχολείου, μετά από μια επίσκεψη της τάξης του στο χώρο. Ούτε μια κολώνα όρθια εδώ πάνω, και όμως ο Μ. είδε έναν ολόκληρο, όρθιο κλασικό ναό να κολυμπά στον ήλιο και στο ατμοσφαιρικό θαλάσσιο φως. Νοσταλγία για τον όλον, εθνική ανά-κληση.

On our return, we are taking the other way, through the Monastery. But let's pay a visit to our friend with the swimming pool.

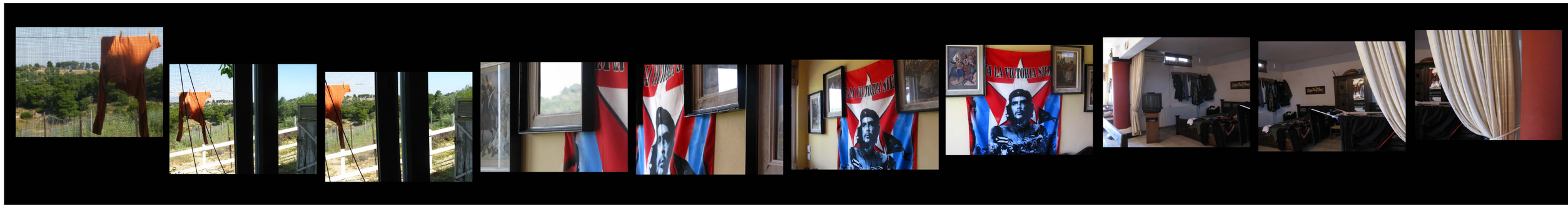

Κατά την επιστροφή μας, παίρνουμε τον άλλο δρόμο, απ' το Μοναστήρι. Όμως ας επισκεφτούμε πρώτα το φίλο μας με την πισίνα.

"I have hunged Che next to the heroes of the Greek Liberation", he would comment,
"after all, they are all revolutionaries".

*«Κρέμασα τον Τσε δίπλα τους ηγέτες της Ελληνικής Επανάστασης» θα μας πει,
«εξάλλου, ήταν όλοι τους επαναστάτες».*

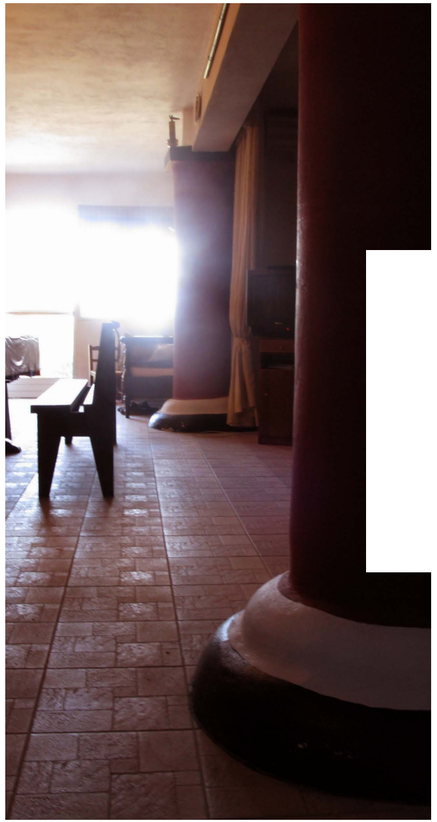

...And next to them, the Pompeian red "Minoan" columns, with their connotations of Europeanness and high civilisation. From Crete to Poros and back. After all, in his trans-oceanic trips, he has seen a lot.

...Και δίπλα τους, το πομπηιανό κόκκινο των «Μινωικών» κιόνων, με τις συνδηλώσεις της Ευρωπαϊκότητας και του υψηλού πολιτισμού. Απ' την Κρήτη στον Πόρο και πίσω ξανά. Εξάλλου, έχει δει πολλά στις υπερωκεάνιες περιπλανήσεις του.

Poseidon is everywhere on this island.

From nightclubs...

Ο Ποσειδώνας είναι παντού σ' αυτό το νησί.

Από τα nightclubs...

...to replica statues at the City Hall.

Or was this a Zeus statue?

...στις προτομές-αντίγραφα στο δημαρχείο.

Ή μήπως είναι ο Δίας αυτός;

Whatever
the
ancient
glories,
the
contemporary
toil
is
sometimes
hard
to
bear,
all
on
one's shoulders...

Όποιες
κι
αν
είναι
οι
αρχαίες
δόξες,
τα
σύγχρονα
βάρη
είναι
βαριά
για
να
τα
σηκώνει
κανείς,
όλα
στους
ώμους του...

Embracing ruins, showing affection towards stones.

Christos Fourniadis' white suit has been memorable, and so has been his burning desire to re-collect the dispersed fragments. His "Poros Museum, Number 1", was to signal the foundation of the Museum of this island, in 1958. It was schoolchilden again who found this at the Sanctuary of Poseidon. A statue of the God or a Roman Emperor? And does it matter? "This foot has been placed by me in a glass case, for its preservation", he will report in his statement to the authorities*.

Photo/Φωτό: Nikos Marinakis Archive, possibly by Moraitis
Photography, Poros | Αρχείο Νίκου Μαρινάκη, πιθανότατα του Φωτογραφείου Μωραΐτη, Πόρος

Ν' αγκαλιάζεις τα ερείπια, ν' αγαπάς τις πέτρες.

Το άσπρο κουστούμι του Χρήστου Φουρνιάδη ήταν φημισμένο κι αξέχαστο, όπως και το φλογερό του πάθος να επανα-συλλέξει τα διασπαρμένα θραύσματα. Το εύρημά του, «Μουσείον Πόρου αρ. 1», ήταν που σήμανε την ίδρυση του Μουσείου αυτού του νησιού, το 1958. Μαθητές το εντόπισαν, στο ιερό του Ποσειδώνα. Άγαλμα του Θεού ή Ρωμαίος αυτοκράτορας; Και τι σημασία έχει; «Το εν λόγω πέλμα εν υαλοφράκτω παρ' εμού θήκη ενεκλείσθη προς συντήρησιν», θα αναφέρει στην έκθεσή του στις αρχές.

* Konsolaki-Yannopoulou 2003, 413.

Elderly local people recall that as schoolchilden, they would reshape and burn black modern coins and present them to him as ancient. The same ones who would rehearse their deep affection for this teacher of French, who was once imprisoned by the Nazi occupiers. But how much of his affective energy, his infectious desire for antiquity, survives amidst the contemporary, dusty museum glass cases?

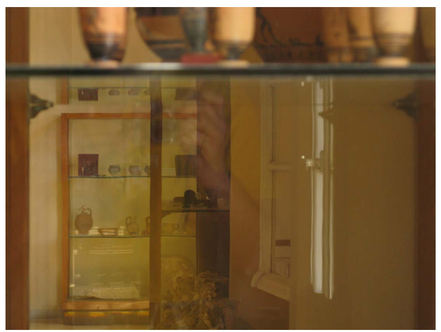
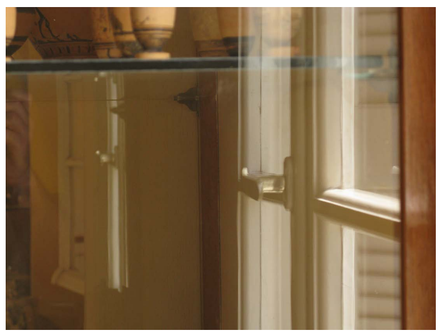

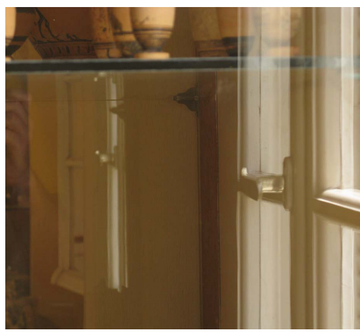

Οι παλιότεροι θυμούνται πως, όταν ήταν μαθητές, συνήθιζαν να μαυρίζουν με κάψιμο σύγχρονα νομίσματα και να του τα παρουσιάζουν ως αρχαία. Κι αμέσως μετά, οι ίδιοι θα ξαναμνημονεύσουν τα βαθιά τους αισθήματα για τον καθηγητή των Γαλλικών, που κάποτε βρέθηκε φυλακισμένος απ' τους Ναζί. Όμως πόση απ' την συν-κινητική του ενέργεια, το μεταδοτικό του πάθος για την αρχαιότητα, επιζούν ανάμεσα στις σύγχρονες σκονισμένες βίτρινες των Μουσείων;

A garden by the sea, enclosed by cement columns, cheap columns but classicized nevertheless. Fences and obstacles in the shape of the ancient glory, simulacra that prevent our access to the sea, for centuries. Enough with the photographs, time to take the catamaran for the return trip back to Pireas.

Ένας κήπος δίπλα στη θάλασσα, περίκλειστος με κολώνες από τσιμέντο, κολώνες φτηνές, κλασικίζουσες παρ' όλα αυτά. Φράχτες και εμπόδια στο σχήμα του αρχαίου κλέους, απεικάσματα που μας κλείνουν την πρόσβαση στη θάλασσα, αιώνες τώρα. Αρκετά με τις φωτογραφίες, ώρα να πάρουμε το καταμαράν για την επιστροφή στον Πειραιά.

"And the photographs can also do this -they act like barriers or weirs which stem the flow [of time]".

«Και οι φωτογραφίες μπορούν επίσης να πετύχουν κάτι άλλο -λειτουργούν ως φράγματα, ως υδατοθραύστες που ανακόπτουν τη ροή [του χρόνου]»

W.G. Sebald (2007: 42)

BIBLIOGRAPHY | *ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ*

Azoulay, A. 2012. *Civil Imagination: A Political Ontology of Photography*. London: Verso.

Barthes, R. 1981. *Camera Lucida: Reflections on Photography*. Translated by R. Howard. New York: Hill and Wang.

Batchen, G. 1997. *Burning with Desire: The Conception of Photography*. Cambridge, MA: MIT Press.

Bergson, H. 1990. *Matter and Memory*. New York: Zone Books.

Bohrer, F.N. 2011. *Photography and Archaeology*. London: Reaktion.

Carabott, P., Hamilakis, Y. & E. Papargyriou 2015. Capturing the eternal light: Photography and Greece, photography of Greece. In Carabott, P., Hamilakis, Y. & E. Papargyriou (eds) *Camera Graeca: Photographs, Narratives, Materialities*. London: Ashgate, 3-21.

Carabott, P., Hamilakis, Y. & E. Papargyriou (eds), 2015. *Camera Graeca: Photographs, Narratives, Materialities*. London: Ashgate.

Chandler, R. 1817[1776]. *Travels in Asia Minor and Greece: An Account of the Tour Made at the Expense of the Society of Dilettanti*. In two volumes. London. Third edition.

Dodwell, E. 1819. *Classical and Topographical Tour through Greece, during the Years 1801, 1805, and 1806*. In two volumes. London: Rodwell and Martin.

Hamilakis, Y., 2011. Archaeological ethnography: A multi-temporal meeting ground for archaeology and social anthropology. *Annual Review of Anthropology* 40: 399-414.

Hamilakis, Y. 2013. *Archaeology and the Senses: Human Experience, Memory, and Affect*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hamilakis, Y. & A. Anagnostopoulos 2008. Helgedomen I dagens samhalle: Alternative arkeologier. *Medusa* 1 (2008): 36-39.

Hamilakis, Y. & Anagnostopoulos 2009. What is archaeological ethnography? *Public Archaeology* 8 (2/3): 65-87.

Hamilakis, Y. & A. Anagnostopoulos (eds), 2009. *Archaeological Ethnographies*. Leeds/London: Manney [*Public Archaeology* 8 (2/3)].

Hamilakis, Y., Anagnostopoulos, A. & F. Ifantidis 2009. Postcards from the edge of time: Archaeology, Photography, Archaeological Ethnography (a photo-essay). *Public Archaeology* 8(2/3): 283-309.

Hamilakis, Y. & F. Ifantidis, 2013. The other Acropolises: Multi-temporality and the persistence of the past. In Graves-Brown, P., Harrison, R. & A. Piccini (eds), *The Oxford Handbook on the Archaeology of the Contemporary World*. Oxford: Oxford University Press, 758-781.

Ifantidis, F. 2013. *Archaeographies: Excavating Neolithic Dispilio*. Oxford: Archaeopress.

Konsolaki-Yannopoulou, E, 2003. Το έργο του Χρήστου Φουρνιάδη για τη διάσωση των αρχαιοτήτων της Τροιζηνίας και η συμβολή του στην ίδρυση του Μουσείου Πόρου (The work of Christos Fourniadis for the rescue of Troizinia antiquities, and his contribution to the foundation of Poros Museum). In Konsolaki-Yannopoulou, E. (ed.) *Argosaronikos: Proceedings of the 1st International Conference on the History and Archaeology of the Saronic Gulf. Poros, 26-29 June 1998*. Athens: Municipality of Poros, 411-454.

Lyons, C., Papadopoulos, J.K., Stewart, L.S., & A. Szegedy-Maszak, 2005. *Archaeology and Photography: Early Views of Ancient Mediterranean Sites*. Los Angeles: The Getty Museum.

Penttinen, A. 2014. *Staden, Guden Och Havet: Slutrapport fran ett forskningsprogram*. Goteborg/Stockholm: Makadam (RJ:s, Skriftserie nr 1).

Sebald, W.G. 2007. *The Emergence of Memory: Conversations with W.G. Sebald*. Edited by L.S. Schwartz. New York: Seven Stories Press.

Shanks, M. & C. Svabo 2013. Archaeology and photography: A pragmatology. In Gonzalez-Ruibal, A. (ed.), *Reclaiming Archaeology: Beyond the Tropes of Modernity*. London: Routledge, 89-102.

Shepherd, N. 2015. *The Mirror in the Ground: Archaeology, Photography, and the Making of a Disciplinary Archive*. Cape Town: Centre for Curating the Archive and Jonathan Ball Publishers.